

### บทที่ 3

#### ประวัติและความเป็นมาของพรรคประชาธิปัตย์

**พรรคประชาธิปัตย์** ถือกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2489<sup>1</sup> แต่เนื่องจากวันที่ 6 เมษายน ตรงกับวันจักรี ไม่เป็นการสะดวกกับสมาชิกพรรคที่จะมาพบปะกันโดยพร้อมเพรียง ดังนั้นจึงถือเอาวันที่ 5 เมษายน เป็นวันที่ระลึกถึงการก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์

สมาชิกของพรรคประชาธิปัตย์ในยุคแรก ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความคิดทางการเมืองตรงข้ามกับแนวความคิดของนายปรีดี พนมยงค์ โดยเป็นกลุ่มที่ต้องการสนับสนุนให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ในการเลือกตั้งที่จะจัดให้มีขึ้นในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2489 อันเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลที่มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี แพ้คะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎรเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน พ.ศ. 2489 ซึ่งเสนอโดยนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในฝ่ายของนายปรีดี พนมยงค์ ทำให้นายควง อภัยวงศ์ ต้องถวายเป็นมงคลลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2489 และเป็นการเปิดทางให้นายปรีดี พนมยงค์ ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

นายควง อภัยวงศ์ จึงได้เป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์คนแรก โดยมี ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อดีตเสรีไทยและอดีตนายกรัฐมนตรีเป็นรองหัวหน้าพรรค และมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตหัวหน้าพรรคก้าวหน้า (ซึ่งเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของประเทศไทย)<sup>2</sup> เป็นเลขาธิการพรรคคนแรก ทำหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้าน ในขณะที่รัฐบาลในขณะนั้นมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี

---

<sup>1</sup> ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, นายควง อภัยวงศ์ กับ พรรคประชาธิปัตย์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรืองศิลป์, 2522) น. 65.

<sup>2</sup> วิทยา นภาศิริกุลกิจ และ สุรพล ราชภัณฑารักษ์, พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520) น. 201.

เหตุที่ใช้ชื่อพรรคว่า “พรรคประชาธิปไตย” ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้บัญญัติตามเจตนารมณ์ของนายควง อภัยวงศ์ ที่กล่าวถึงพรรคเดโมแครตและพรรครีพับลิกันของสหรัฐอเมริกา ซึ่งในขณะนั้น พรรครีพับลิกันเป็นพรรคที่ค่อนข้างไปทางฝ่ายนายทุน ส่วนพรรคเดโมแครตถูกมองว่าค่อนข้างมาทางคนยากจนในสหรัฐอเมริกา คำว่า “ประชาธิปไตย” ซึ่งมีที่มาจากคำว่า “เดโมแครต” มีความหมายถึงประชาชนผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตย ประชาชนในความหมายนี้หมายถึง ประชาชนคนยากจนอันเป็นคนส่วนมากของสังคม<sup>3</sup>

หลังจากรวมตัวเป็นพรรคการเมืองเรียบร้อยแล้ว พรรคประชาธิปไตยก็ได้แสดงบทบาทเป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ และยิ่งฉายแววโดดเด่นเป็นอย่างมากในสมัยรัฐบาลของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เมื่อพรรคประชาธิปไตยยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐบาลติดต่อกันเป็นเวลาถึง 7 วัน 8 คืน ส่งผลให้หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ต้องลาออกในเวลาต่อมา ก่อนจะกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกหนึ่งสมัยเพื่อปรับคณะรัฐมนตรี และยังคงเกิดผลทางอ้อมให้ประชาชนเล็งเห็นถึงความสำคัญของการมีพรรคฝ่ายค้าน

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการอภิปรายทั่วไปแล้ว พรรคประชาธิปไตยก็เกิดความขัดแย้งกันขึ้นภายในหมู่สมาชิก จากการที่นายดิเรก ชัยนาม ได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำประเทศอังกฤษ ส่งผลให้ต้องมีการเลือกตั้งซ่อม เป็นที่มาของความขัดแย้งระหว่างสมาชิกพรรค 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกนำโดย ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช รองหัวหน้าพรรค ต้องการส่งนายอรุณ พันธ์พิทักษ์ ในขณะที่อีกกลุ่มซึ่งนำโดยนายเลียง ไชยกาล ต้องการให้ส่ง พ.ต.ต. เผื่อน ทองธิว ผลจากความขัดแย้งครั้งนี้ ทำให้นายเลียง ไชยกาล หนึ่งในสมาชิกผู้เริ่มก่อตั้งพรรค นำพรรคพวกฝ่ายของตนที่มีอยู่ประมาณ 15 – 16 คน ลาออกจากพรรคประชาธิปไตยไปพร้อมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคนที่ยกตัวออกมาจากพรรคสหชีพและพรรคแนวแนวรัฐธรรมนูญ จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ ในนามพรรคประชาชน เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2489 โดยมีนายเลียง ไชยกาล เป็นหัวหน้าพรรค และมีนายสวัสดิ์ คำประกอบเป็นเลขาธิการพรรค

<sup>3</sup> คณะกรรมการวางแผนและพัฒนาสาขา พรรคประชาธิปไตย, รวมข้อบังคับ ระเบียบและคู่มือวิธีปฏิบัติงานของพรรคประชาธิปไตยและกฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายพรรคการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : ยูแพค, 2538) น.1.

รัฐบาลหลวงอำนาจนาควาสวัสดิ์ทำหน้าที่บริหารประเทศมาจนกระทั่งวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 คณะรัฐประหารโดยการนำของพลโทผิน ชุณหะวัณ ได้ยึดอำนาจ ยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 และประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ. 2490 และต้องการจะหานักการเมืองมาเป็นรัฐบาลชั่วคราว คณะรัฐประหารก็ได้แต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ เป็นนายกรัฐมนตรี

กระทั่งเมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2491 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ. 2490 พรรคประชาธิปัตย์ได้รับการเลือกตั้งมากที่สุด กล่าวคือ ได้รับการเลือกตั้งจำนวน 54 ที่นั่ง จากทั้งหมด 99 ที่นั่ง ทำให้ได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล โดยมี นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีอีกหนึ่งสมัย และถือได้ว่าเป็นครั้งแรกที่นายกรัฐมนตรีมาจากพรรคการเมืองเดียวที่มีเสียงข้างมากเกินกว่าครึ่งหนึ่งในสภา

แต่รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ก็มีอายุอยู่ได้เพียง 32 วัน กล่าวคือ ในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2491 คณะรัฐประหารก็ส่งนายทหาร จำนวน 4 นาย มาบังคับให้นายควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แล้วจัดตั้งรัฐบาล โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี โดยการสนับสนุนของพรรคการเมืองที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาล อันได้แก่ “พรรคสหพรรค” ซึ่งมีสมาชิกส่วนหนึ่งมาจากพรรคประชาธิปัตย์ เช่น นายเลียง ไชยกาล อดีตหนึ่งในผู้ก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์ ที่ภายหลังเกิดความขัดแย้งกับกลุ่มผู้นำพรรคประชาธิปัตย์ จนต้องออกไปตั้งพรรคประชาชน<sup>4</sup>

พรรคประชาธิปัตย์ทำหน้าที่ฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรกระทั่งวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 คณะรัฐประหาร โดยการนำของพลเอกผิน ชุณหะวัณ และคณะรัฐประหารชุดเดิมที่ทำการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2490 ได้ทำการรัฐประหารอีกครั้ง และประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ ฉบับวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2492 แล้วนำรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 กลับมาใช้ใหม่ พร้อมกันนี้ รัฐบาลก็ไม่อนุญาตให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ มีผลทำให้พรรคประชาธิปัตย์

<sup>4</sup> “ทหารเก่า” (นามแฝง), เบื้องหน้า-เบื้องหลังของพรรคประชาธิปัตย์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ การเวก, 2521) น.101.

ต้องถูกยุบตัวลงไปโดยปริยาย อีกทั้งนายควง อภัยวงศ์ และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ประกาศไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองด้วยการไม่ลงสมัครรับเลือกตั้งในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2495 และนายควง อภัยวงศ์ ก็มีความเห็นว่า พรรคประชาธิปัตย์ไม่ควรเข้าร่วมในการเลือกตั้ง ดังนั้น สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ที่สมัครรับเลือกตั้งในครั้งนี้นี้จึงเป็นการสมัครส่วนตัว ผลก็คือ มีสมาชิกได้รับการเลือกตั้งเข้ามาจำนวน 6 คน

จวบจนมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 พรรคประชาธิปัตย์ภายใต้การนำของนายควง อภัยวงศ์ แต่เลขาธิการพรรคคนใหม่ คือ นายใหญ่ ศวิตชาติ ได้จดทะเบียนพรรคกับกระทรวงมหาดไทยในวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2498 เพื่อจะลงสนามแข่งขันกับพรรคเสรีมนังคศิลา ซึ่งเป็นพรรคของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500

การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 พรรคประชาธิปัตย์ได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 30 ที่นั่ง เป็นอันดับที่สองรองจากพรรคเสรีมนังคศิลา แต่แม้ว่าพรรคเสรีมนังคศิลาจะได้คะแนนเสียงข้างมากก็ตาม ได้ปรากฏในเวลาต่อมาว่ามีการโกงการเลือกตั้งขนานใหญ่ ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้าน นิสิตนักศึกษา ประชาชน และสื่อมวลชนได้พากันชุมนุมประท้วงรัฐบาล จนในที่สุดรัฐบาลจำต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน และให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบกเข้ามารักษาสถานการณ์

เมื่อสถานการณ์เข้าสู่ภาวะสงบลง รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามทำหน้าที่บริหารประเทศได้เพียง 6 เดือนก็ถูกเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจจากพรรคฝ่ายค้านโดยการนำของพรรคประชาธิปัตย์ ในขณะเดียวกันความขัดแย้งระหว่างกลุ่มแกนนำภายในรัฐบาลก็ใกล้ถึงจุดแตกหักขึ้นทุกที จนในที่สุดจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก็ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งรองหัวหน้าพรรคเสรีมนังคศิลา และให้ทหารที่ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสองในพรรคเสรีมนังคศิลายื่นใบลาออก ก่อนที่จอมพลสฤษดิ์ จะใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500

ภายหลังการปฏิวัติ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เชิญนายพจน์ สารสิน มาเป็นนายกรัฐมนตรี ทำให้พรรคประชาธิปัตย์ยังคงเป็นฝ่ายค้านต่อไป จวบจนมีการเลือกตั้งใหม่ขึ้นในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2500 พรรคประชาธิปัตย์ต้องต่อสู้ทางการเมืองกับพรรคสหภูมิของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผลปรากฏว่า พรรคประชาธิปัตย์ยังคงได้รับคะแนนนิยมมาเป็นอันดับที่สอง

จำนวน 39 ที่นั่ง น้อยกว่าพรรคสหภูมิ ทำให้พรรคประชาธิปัตย์ยังคงต้องทำหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรต่อไป โดยมีพลโทถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

แต่รัฐบาลของพลโทถนอม กิตติขจร ก็ต้องประสบกับปัญหาการขาดเสถียรภาพทางการเมืองอย่างหนัก เนื่องจากความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้มีอำนาจของรัฐบาลเอง ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต้องเข้ามายึดอำนาจอีกครั้งในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501

รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 ส่งผลให้บทบาทของพรรคประชาธิปัตย์ต้องถูกยุติไปโดยปริยาย และในระหว่างที่พรรคประชาธิปัตย์ต้องยุติบทบาทนี้เอง นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคก็ได้ถึงแก่อสัญกรรม ในวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2511 และมีการเชิญ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อดีตรองหัวหน้าพรรคที่วางมือทางการเมืองไปแล้ว กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคสืบต่อไป

ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2511 พรรคประชาธิปัตย์ภายใต้การนำของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรค มีคุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ ภรรยา นายควง อภัยวงศ์ เป็นรองหัวหน้าพรรค และนายใหญ่ ศวิตชาติ เป็นเลขาธิการพรรค<sup>5</sup> ได้กลับเข้าสู่สนามการเมืองอีกครั้ง โดยส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512

แม้พรรคประชาธิปัตย์จะได้รับความนิยมจากคนเมืองหลวง เพราะได้รับชัยชนะทั้งในพระนคร และธนบุรีทั้งหมด แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะเป็นรัฐบาล เนื่องจากได้คะแนนเสียงทั่วประเทศ 55 ที่นั่ง เป็นอันดับสองรองจากพรรคสหประชาไทย พรรคประชาธิปัตย์จึงยังคงต้องทำหน้าที่ฝ่ายค้านรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ต่อไป

ในยุคที่ประชาธิปไตยแบ่งบานภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2517 นำไปสู่การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่

---

<sup>5</sup> นรนิติ เศรษฐบุตร, พรรคประชาธิปัตย์: ความสำเร็จหรือความล้มเหลว, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530) น. 69.

26 มกราคม พ.ศ. 2518 ซึ่งผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเข้าสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุดถึง 72 ที่นั่ง ทำให้สามารถเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลได้ โดยมี ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคเป็นนายกรัฐมนตรี แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลภายใต้การนำของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ก็มีคะแนนสนับสนุนไม่เพียงพอ ในวันแถลงนโยบายต่อสภาเมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2518 จึงไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร เป็นเหตุให้คณะรัฐมนตรีชุดนี้ต้องสิ้นสุดลง กลับต้องกลายมาเป็นฝ่ายค้านของรัฐบาลพลเรือนที่มี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

แต่รัฐบาลผสม 12 พรรคของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ดำรงอยู่ได้ไม่ถึงปี ในวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2519 ก็ได้มีการประกาศยุบสภา และนำไปสู่การเลือกตั้งทั่วไปอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2519 ซึ่งในคราวนี้ พรรคประชาธิปัตย์ได้รับคะแนนเสียงมาเป็นอันดับหนึ่ง 114 ที่นั่ง จากที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด 279 ที่นั่ง ที่สำคัญคือการเลือกตั้งคราวนี้ พรรคประชาธิปัตย์สามารถชนะการเลือกตั้งในกรุงเทพฯ ทั้งหมด จำนวน 28 ที่นั่ง และยังทำให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้เป็นนายกรัฐมนตรีขณะนั้นแพ้การเลือกตั้งในเขตดุสิต

แม้พรรคประชาธิปัตย์จะได้เสียงในสภาผู้แทนราษฎรถึง 114 เสียง แต่ก็ยังมีจำนวนไม่ถึงครึ่งหนึ่ง ทำให้ต้องร่วมมือกับพรรคชาติไทย พรรคธรรมสังคม และพรรคสังคมชาตินิยม เป็นรัฐบาลผสม 4 พรรค แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งทั้งภายในพรรคประชาธิปัตย์เองและระหว่างพรรคร่วมรัฐบาล โดยเฉพาะเรื่องของอุดมการณ์ทางการเมือง เนื่องจากกลุ่มหัวก้าวหน้าในพรรคประชาธิปัตย์ อันประกอบด้วยกลุ่มของนายดำรง ลัทธพิพัฒน์ เลขาธิการพรรค และนายสุรินทร์ มาศดิตถ์ มีแนวนโยบายสนับสนุนกลุ่มกรรมกร ชาวไร่ชาวนา และกลุ่มนักศึกษา ทำให้ถูกมองว่าเป็นฝ่ายซ้าย ในขณะที่กลุ่มแกนนำของพรรคชาติไทย ให้การสนับสนุนกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มนอพลและฝ่ายทหาร ซึ่งถือว่าเป็นฝ่ายขวา ประกอบกับการดำเนินนโยบายด้านต่างประเทศของพรรคประชาธิปัตย์ ที่เปิดกว้างในการสร้างความสัมพันธ์กับประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์อย่างลาว และกัมพูชา โดยเฉพาะในห้วงเวลานั้นกัมพูชาอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดง

ภายในพรรคประชาธิปัตย์เองก็มีการแบ่งแยกกันระหว่างฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ฝ่ายซ้ายคือ กลุ่มของนายดำรง ลัทธพิพัฒน์ และนายสุรินทร์ มาศดิตถ์ กับฝ่ายขวาซึ่งนำโดยนายสมศรี สุนทรเวช และนายธรรมบุญ เทียนเงิน ซึ่งความขัดแย้งนี้ได้ถึงจุดแตกหัก เมื่อนายสมศรี สุนทรเวช นายสมบุญ ศิริธร และพลเอกทวิช เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา ไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีใน

รัฐบาลชุดใหม่ของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2519 กลุ่มนายสมัคร สุนทรเวชจึงหันไปต่อต้านรัฐบาลและรวมพลังกับฝ่ายขวาต่อต้านรัฐบาล

แต่รัฐบาลใหม่ที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำยังไม่ทันได้ทำหน้าที่บริหารประเทศ ก็เกิดเหตุการณ์สังหารหมู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในตอนกลางดึกคืนวันที่ 5 ตุลาคม ต่อรุ่งเช้าของวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ความวุ่นวายนี้เป็นสาเหตุให้คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน โดยการนำของพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ เข้าทำรัฐประหาร ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญและรัฐสภา ทำให้พรรคประชาธิปัตย์ต้องสิ้นสภาพของรัฐบาล และยุติบทบาททางการเมืองนับตั้งแต่นั้น

จวบจนเมื่อสถานการณ์บัญญัติแห่งชาติสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่แล้วเสร็จ และได้ประกาศใช้ในวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2521 และนำไปสู่การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2522 พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งอยู่ในฐานะกลุ่มการเมือง เนื่องจากยังไม่มีพระราชบัญญัติพรรคการเมือง ก็ได้ส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งด้วย ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคประชาธิปัตย์ได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรมาเพียง 35 ที่นั่ง ถือว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความตกต่ำช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์ของพรรค โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ พรรคประชาธิปัตย์ได้ที่นั่งมาเพียงที่นั่งเดียวเท่านั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่นายสมัคร สุนทรเวช ซึ่งออกจากพรรคประชาธิปัตย์ในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ได้ร่วมมือกับอดีตแกนนำของพรรคประชาธิปัตย์อีกกลุ่มหนึ่งก่อตั้งพรรคการเมืองในนาม พรรคประชากรไทย ลงสมัครรับเลือกตั้งแข่งกับพรรคประชาธิปัตย์ในเขตกรุงเทพฯ ซึ่งผลปรากฏว่า พรรคประชากรไทยได้คะแนนเสียงไปถึง 32 ที่นั่ง จากทั้งหมด 35 ที่นั่ง

การได้เสียงในสภาผู้แทนราษฎรเพียง 35 ที่นั่ง ส่งผลให้พรรคประชาธิปัตย์ต้องตกไปเป็นฝ่ายค้านโดยปริยาย และก็ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านในสภาได้เป็นที่พอใจ ด้วยการร่วมกับพรรคร่วมฝ่ายค้านเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีในปลายเดือนกันยายน พ.ศ. 2522 แม้การอภิปรายจะจบลงด้วยชัยชนะของรัฐบาล แต่ก็สั่นคลอนฐานะของรัฐบาลไปพอสมควร

แต่ด้วยปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในรัฐบาล ประกอบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ถาโถมเข้าใส่รัฐบาลในช่วงต้นปี พ.ศ. 2523 โดยเฉพาะเรื่องวิกฤตราคาน้ำมัน โดยที่รัฐบาลไม่สามารถหาหนทางเยียวยาหรือแก้ไขได้ ในที่สุดพรรคประชาธิปัตย์ ได้ร่วมกับพรรคฝ่ายค้านอื่นยื่นเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี ส่งผลให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ประกาศลาออกจากตำแหน่งก่อนการเปิดอภิปรายฯ เปิดทางให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ รัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงกลาโหมและผู้บัญชาการทหารบก ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 16 ของประเทศไทย ในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2523 ซึ่งพรรคประชาธิปัตย์ภายใต้การนำของพันเอก (พิเศษ) ถนัด คอมันตร์ หัวหน้าพรรคคนที่สาม ได้นำสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 35 เสียง ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ด้วย

ภายหลังจากที่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 พรรคประชาธิปัตย์ได้คืนสู่สถานการณ์พรรคการเมืองอีกครั้ง และได้ยื่นหยัดอยู่ร่วมรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ทุกยุคทุกสมัย แม้ว่าตำแหน่งหัวหน้าพรรคจะถูกเปลี่ยนมือจากพันเอก (พิเศษ) ถนัด คอมันตร์ มาสู่นายพิชัย รัตตกุล ในวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2525 พรรคประชาธิปัตย์ก็ยังคงเหนียวแน่นกับการเป็นรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ทั้งจากการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2526 ซึ่งพรรคประชาธิปัตย์ได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนมา 56 คน หรือ ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 ซึ่งพรรคประชาธิปัตย์ได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาเป็นอันดับหนึ่ง คือ 100 คน ได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล แต่ก็ยังสนับสนุนให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี จนกระทั่งภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 เมื่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ไม่ขอรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งได้คะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 48 ที่นั่ง ก็ได้สนับสนุนพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้าพรรคชาติไทย ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้บริหารประเทศท่ามกลางมรสุมทางการเมืองและความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมรัฐบาล กระทั่งพรรคประชาธิปัตย์ประกาศถอนตัวจากการร่วมรัฐบาลในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2533 และในช่วงที่พรรคประชาธิปัตย์ออกมาเป็นฝ่ายค้านรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณนี้เอง ตำแหน่งหัวหน้าพรรคก็ถูกเปลี่ยนมือมาสู่นายชวน หลีกภัย ในวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2534

ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติหรือ รสช. โดยการนำของพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ได้ทำการยึดอำนาจพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และประกาศให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 สิ้นสุดลงพร้อมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา นอกจากนี้ คณะ รสช. ยังแต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ซึ่งกำหนดให้มีสภาเพียงสภาเพียงสภาเดียวคือ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่



ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ร่างโดยสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2535 พรรคประชาธิปัตย์ได้กลับเข้าสู่สนามการเมืองอีกครั้ง โดยได้รับการเลือกตั้งจำนวน 44 ที่นั่ง โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ พรรคประชาธิปัตย์ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเพียงเขตเดียวเท่านั้น จากทั้งหมด 35 เขต

สำหรับพรรคการเมืองที่ได้รับคะแนนเสียงมากที่สุดในการเลือกตั้งครั้งนี้ ได้แก่ พรรคสามัคคีธรรม แต่เนื่องจากนายณรงค์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรคสามัคคีธรรม ถูกกล่าวหาว่ามีความเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด ทำให้พรรคแนวร่วมรัฐบาลเสนอให้พลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการทหารบก และรองประธาน รสช. ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีแทน

การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูร ก่อให้เกิดกระแสการต่อต้านในหมู่ประชาชนขึ้นมากมาย และได้ลุกลามไปถึงการออกมาเดินขบวนต่อต้าน นำไปสู่เหตุการณ์กวาดล้างผู้ชุมนุมในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 พลเอกสุจินดา คราประยูร ต้องยอมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีนายอานันท์ ปันยารชุน ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 เพื่อช่วยฟื้นฟูประเทศ ก่อนที่จะประกาศยุบสภา เปิดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2535

ผลการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2535 พรรคประชาธิปัตย์ได้รับคะแนนเสียงมากที่สุดในสภาผู้แทนราษฎร คือได้ 79 เสียง จากทั้งหมด 360 เสียง จึงได้ร่วมกับพรรคกิจสังคม พรรคความหวังใหม่ พรรคเอกภาพ และพรรคพลังธรรม จัดตั้งรัฐบาล โดยมีนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์คนที่ 5 เป็นนายกรัฐมนตรี

ตลอดระยะเวลาการบริหารงานของนายชวน หลีกภัย รัฐบาลได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะจากความขัดแย้งภายในพรรคร่วมรัฐบาล ได้แก่การที่พรรคกิจสังคมลาออกจากพรรคร่วมรัฐบาล ไปรวมตัวกับฝ่ายค้าน ทำให้พรรคประชาธิปัตย์ต้องนำพรรคเสรีธรรมเข้าร่วมรัฐบาลแทน กระทั่งเดือนธันวาคม พ.ศ. 2537 พรรคความหวังใหม่ก็ได้ขอถอนตัวจากรัฐบาลเช่นกัน เนื่องจากมีความเห็นไม่ตรงกับพรรคร่วมรัฐบาลอื่น ๆ ในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่พรรคประชาธิปัตย์ก็รอดพ้นวิกฤตเสียงข้างน้อยในสภาผู้แทนราษฎรมาด้วยการดึงพรรคชาติพัฒนาเข้าร่วมรัฐบาลแทน

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลผสมของนายชวน หลีกภัย ก็บริหารประเทศได้เพียงสองปีเศษเท่านั้น เนื่องจากรัฐบาลได้รับเสียงสนับสนุนไม่ถึงกึ่งหนึ่ง จากการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งคณะ ในเรื่องคดีทุจริต สปก. 4-01 ทำให้นายชวน หลีกภัยต้องประกาศยุบสภาในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 แล้วจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 ซึ่งจากการเลือกตั้งคราวนี้ พรรคประชาธิปัตย์ ได้รับเลือกตั้งเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร 86 ที่นั่ง เป็นอันดับที่สอง ทำให้ต้องตกเป็นฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร ในขณะที่พรรคชาติไทยได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเป็นอันดับหนึ่ง จึงได้สิทธิในการจัดตั้งรัฐบาล โดยนายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทย ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

แต่จากความขัดแย้งภายในพรรคร่วมรัฐบาล ประกอบกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขได้ นายบรรหาร ศิลปอาชา จึงได้ประกาศยุบสภาในวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2539 และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 ซึ่งผลจากการเลือกตั้งครั้งนี้ พรรคประชาธิปัตย์ก็ยังคงต้องทำหน้าที่ฝ่ายค้านเช่นเดิม เนื่องจากได้รับการเลือกตั้งเข้ามาในสภาผู้แทนราษฎรเป็นอันดับสอง จำนวน 123 ที่นั่ง รองจากพรรคความหวังใหม่ ทำให้พรรคความหวังใหม่ได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล โดยมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี

รัฐบาลของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ มีโอกาสในการบริหารประเทศเพียง 11 เดือนเศษเท่านั้น เนื่องจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่รุนแรงที่สุดในรอบหลายสิบปี แต่ก็ไม่สามารถทนต่อกระแสกดดันทั้งจากภายในและภายนอกสภาผู้แทนราษฎรได้ ในที่สุด พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้ตัดสินใจลาออกในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 ทำให้พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนเป็นอันดับสอง สามารถขึ้นมาเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลได้ โดยสามารถรวบรวมคะแนนเสียงได้ 208 เสียง จากทั้งหมด 393 เสียง นายชวน หลีกภัย ได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งสมัย

รัฐบาลนายชวน หลีกภัย เข้ามาบริหารประเทศในช่วงที่ประเทศกำลังประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจครั้งรุนแรงที่สุด แต่ด้วยการดำเนินมาตรการทางเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ ทำให้สถานะเศรษฐกิจของประเทศสามารถฟื้นตัวขึ้นได้ตามลำดับ แต่ก็ยังถูกกระแสโจมตีและกดดันจากทั้งภายในและภายนอกสภา โดยเฉพาะถูกกล่าวหาว่าดำเนินมาตรการเอื้อประโยชน์ต่อต่างชาติและกองทุนการเงินระหว่างประเทศมากเกินไป อีกทั้งยังถูกเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจถึง 2 ครั้ง แต่ก็สามารถผ่านพ้นมาได้ จนในที่สุด รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ก็สามารถดำรงตำแหน่งจนครบวาระ

ก่อนที่จะประกาศยุบสภา เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 แล้วกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544

การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 อันถือได้ว่าเป็นการเลือกตั้งครั้งประวัติศาสตร์ เนื่องจากการเลือกตั้งครั้งแรกภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งกำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 500 คน โดยเป็นสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ จำนวน 100 คน และสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง จำนวน 400 คน โดยมีคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้ดูแลควบคุมและจัดให้มีการเลือกตั้ง ซึ่งจากการเลือกตั้งครั้งนี้ พรรคประชาธิปัตย์ได้พ่ายแพ้ให้แก่พรรคไทยรักไทยของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร โดยได้รับเลือกตั้งเข้ามา 127 ที่นั่ง แบ่งเป็น 32 ที่นั่งจากระบบบัญชีรายชื่อ และ 95 ที่นั่งจากระบบแบ่งเขต ทำให้พรรคประชาธิปัตย์ต้องเป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลที่มีพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตรเป็นนายกรัฐมนตรี

จึงอาจสรุปประวัติการดำเนินงานทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ ตลอดระยะเวลา 60 ปีที่ผ่านมาโดยคร่าวๆ ได้ 4 ยุค กล่าวคือ<sup>6</sup>

**ยุคที่หนึ่ง (2489-2501) :** ยุคแห่งการสร้างพรรค ในระยะต้น สภาพการเมืองของประเทศไทยมีความผันผวนเนื่องจากอยู่ในระหว่างการเริ่มต้น การดำเนินงานทางการเมืองอยู่ในวงแคบ พรรคประชาธิปัตย์ได้มีการดำเนินการทางการเมืองที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

- \* ปฏิบัติหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์
- \* ปฏิบัติหน้าที่เป็นรัฐบาลรับเชิญของคณะรัฐประหาร พ.ศ.2490
- \* ปฏิบัติหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม
- \* ปฏิบัติหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลแห่งกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ระหว่างปี พ.ศ. 2501-2511 บทบาททางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ได้หยุดชั่วคราว เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำการยึดอำนาจการปกครอง และเป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จในปี 2501

<sup>6</sup> สรุปจาก <<http://www.democrat.or.th/abouthistory.asp>>

**ยุคที่สอง (2511-2519) :** ยุคแห่งการฟื้นฟูพรรค ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 พรรคประชาธิปัตย์ก็ได้ดำเนินการทางการเมืองที่สำคัญดังนี้

\* ปฏิบัติหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร

\* ปฏิบัติหน้าที่เป็นรัฐบาลหลังการเลือกตั้ง พ.ศ.2518

\* ปฏิบัติหน้าที่เป็นฝ่ายค้านรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

\* ปฏิบัติหน้าที่เป็นรัฐบาลหลังการเลือกตั้ง พ.ศ.2519

**ยุคที่สาม (2522-2533) :** ยุคแห่งการปรับปรุงนโยบาย และเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมือง ในปี พ.ศ. 2521 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ และจัดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2522 นับเป็นการเข้าสู่ยุคที่สามทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ การดำเนินการทางการเมืองที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

\* ปฏิบัติหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์

\* ปฏิบัติหน้าที่เป็นพรรคร่วมรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (1,2,3,4,5)

\* ปฏิบัติหน้าที่เป็นพรรคร่วมรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

**ยุคที่สี่ (ปลายปี2533-ปัจจุบัน):** ยุคแห่งการเป็นรัฐบาลและฝ่ายค้าน

ในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2533 พรรคประชาธิปัตย์ได้ประกาศถอนตัวจากการเป็นพรรคร่วมรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งหลังจากนั้นได้เกิดผันแปรทางการเมืองอย่างรุนแรง นำมาซึ่งเหตุการณ์ยึดอำนาจของ “คณะ รสช.” และเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ในที่สุด ท่ามกลางวิกฤติการเมืองในยุคนี้นี้ พรรคประชาธิปัตย์ได้เข้ามามีบทบาทในการต่อต้านเผด็จการ จนกระทั่งเหตุการณ์สงบลงและนำไปสู่การเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกันยายน พ.ศ. 2535 ซึ่งพรรคประชาธิปัตย์ได้รับชัยชนะ มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้รับเลือกตั้งมากที่สุดเป็นจำนวน 79 คน และได้เป็นพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลโดยมีนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ดำเนินการบริหารบ้านเมืองเป็นระยะเวลา 2 ปีครึ่งจนถึงกลางปี พ.ศ. 2538 เมื่อได้มีการยุบสภาทำให้มีการจัดการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 ซึ่งสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 86 คน และดำเนินการทางการเมืองเป็นฝ่ายค้านรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา จนกระทั่งนายบรรหาร ศิลปอาชา ต้องประกาศยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539

ภายหลังการเลือกตั้ง พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือก 123 เสียง เป็นอันดับ 2 และปฏิบัติหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งด้วยการหน้าที่อย่างเข้มข้น ประกอบกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่รุมเร้า ในที่สุด พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ต้องประกาศลาออก เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 โดยพรรคประชาธิปัตย์ได้รับความไว้วางใจให้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล เพื่อแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจของชาติ จนปลายปี พ.ศ. 2543 จึงได้ประกาศยุบสภา เพื่อให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 และเลือกตั้งซ่อมในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2545 พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเป็นลำดับที่ 2 จำนวน 130 เสียง จากจำนวน 500 เสียงในสภาผู้แทนราษฎร ทำให้ต้องปฏิบัติหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร